

Jasmina Založnik

Bojana Kunst: Umetnik na delu: bližina umetnosti in kapitalizma.
Ljubljana, Maska, 2012.
171 strani, (ISBN 978-961-6572-33-0), 19 EUR

Umetnik na delu: bližina umetnosti in kapitalizma bralcu že s samim naslovom razkriva osrednji, med seboj neposredno povezani temi. S prvo se dotika umetnikovega dela, z drugo pa želi umetnost premisliti v povezavi s kapitalističnim ustrojem (in postopki (samo)izkoriščanja). Hkrati ponuja nekatere potencialno možne strategije njunega oddaljevanja. V prepletu obeh ponujenih polov, na eni strani nevarne bližine umetnosti in kapitalizma, na drugi premišljevanja o možnih načinih zagovora umetnosti – ki so bistveno odmaknjeni od ustaljenih, prežvečenih in tudi disfunkcionalnih argumentov, ki preplavljajo (naš) kulturni prostor, ta pa jih tudi (upravičeno) spodbija – je knjiga Bojane Kunst dragocen prispevek k poskusu osmišljanja teoretskih perspektiv na področju umetnosti.

Osrednji premislek, ki ga avtorica zastavlja, je usmerjen v »razmerje med umetnostjo in načini dela: ravno ti načini, kako umetnik danes dela in kaj njegovo delo proizvaja, namreč umetnost postavljajo v tesno bližino kapitalizma« (str. 17).

Da bi posegla globlje v bližino umetnosti in kapitalizma, avtorica pozornost usmeri – sledeč knjižnemu kazalu – k *Nelagodju aktivne umetnosti, Proizvodnji subjektivnosti, Proizvodnji družbenosti, Časovnosti (O gibanju in trajanju v postfordizmu)* in *Vidnosti (dela)*. Razpira jih na dveh ravneh: z dekonstrukcijo spreminjajočih se družbenih realnosti, vpisanih v različne postopke in načine umetniškega ustvarjanja ter njihove ideologije, ki jih zasleduje skozi dolgo 20. stoletje; na osnovi razumevanja spreminjajočih se modalitet in razkritih vezi s kapitalizmom pa premisli tudi možne strategije, ki bi (lahko) umetnost od kapitalizma (ponovno) oddaljile.

Dvostopenjski pristop kot tudi senzibilnost kontekstualne različnosti (ideologij, vezanih na prostor, čas in tudi umetniško disciplino) se izkažeta za pomembno nadgradnjo in dopolnitev sorodno zastavljenih sodobnih teoretskih del. Še več, z lociranjem ustvarjalne umetniške subjektivitete v središče produkcije vrednosti avtorica dopolni pogosto spregledano »središčno vlogo življenja in eksperimentiranja s subjektivnostjo v kapitalizmu« (str. 27). Prav z naslovitvijo subjektivitete in mehanizmom subjektivacije znotraj umetnosti je mogoče, kot meni avtorica, poseči »v mnoga zanimiva razmerja med umetnostjo in politiko« (str. 28).

Na ta način ustvari tudi vezno nit s svojimi preteklimi knjižnimi izdajami (*Nemogoče telo*, 1999, *Nevarne povezave*, 2004), v katerih je prav tako telo postavila v središče analize. V knjigi *Umetnik na delu* mesto Subjektive anatomije (»izpeljane z dilematičnega vidika zdajšnjosti in z izbranim vpogledom v čas in prostor modernosti, ki se izteče v postmoderne umetniške prakse«) nadomesti proizvodnja subjektivnosti kot tisti osrednji lokus med umetnostjo in kapitalizmom.

Avtorica z nizom variabilnih primerov iz polja živih umetniških praks ter z izborom umetniških in teoretskih besedil, ki naslavljajo postfordistične oblike dela, plastično oriše posledice združitve umetnosti z življenjem, ki jih je treba razumeti tudi kot spoj življenja z delom oziroma njegovo vseprisotnost. Ti primeri med drugim razkrivajo, da »nekoč bistvene kvalitete življenja po delu« (str. 90) (domišljija, družbenost, komunikacija, avtonomija, povezovanje itd.) niso postavljene zgolj v samo središče spekulativne vrednosti (umetniškega) dela, temveč postanejo tudi »najbolj fetišizirana polja« (str. 73). Tako postane umetnik prototip sodobnega fleksibilnega in prekarnega delavca. Njegovo delo je namreč povezano s proizvajanjem življenja samega – s proizvajanjem subjektivnosti in s preobiljem družbenosti.

Če na eni strani knjiga *Umetnik na delu: bližina umetnosti in kapitalizma* prevprašuje mesto subjektivnosti, naslovljeno v singularnih telesih, nam na drugi odpira polje intenzitet in

artikulacij pluralnosti, vpisanih v kolektivnosti in skupnosti, kot družbene procese sodobnega kapitalizma. S slednjimi avtorica pokaže, »kako produkcija družbenosti v umetnosti na eni strani ponuja modele paralelnih delovnih svetov, na drugi pa signalizira, kako je umetnost pravzaprav tesno prepletena s procesi izginjanja družbenosti in političnih artikulacij javnosti« (str. 51). Je »javna sfera brez javnosti« (str. 74). Povedano drugače, politična in etična vprašanja, ki jih umetnost naslavlja, (u)tonejo zgolj v cinični realizem sedanjosti oziroma, po Chantal Mouffe, »moralni register političnega« (str. 50) brez vsakršnega antagonizma, ki je temeljni pogoj vsake spremembe.

Pogoje umetniškega dela, nemoč političnega v umetnosti in špekulacije o njegovi prihodnji vrednosti avtorica med drugim premišljuje tudi v navezavi na razmerje do časovnosti, vidnosti dela, svobodnjaštva, spremenjene vloge institucij, afektivnosti prekarnosti, skozi niz katerih gradi kompleksen diagram. Hkrati vanj nenehno posega v želji premisleka možnih strategij za rekonfiguracijo umetnosti, katere pogoj je ponovna oddaljitev od kapitalizma.

Sklicujoč se na Walterja Benjamina, postavi radikalno zahtevo po »razlikovanju med delom in življenjem, med produkcijo in reprodukcijo, tematizacijo vidnosti dela kot tega, kar je neposredno povezano z načini proizvodnje« (str. 124). Poziva nas torej k neposredni transformaciji produkcijskih pogojev in reformulaciji odnosov med temeljnima sestavinama umetnosti – delom in življenjem. V ta namen izjane trojno formulo neposlušnosti (potrošnja v prazno, lenoba in manj dela), ki jo je mogoče razumeti kot političen program sodobne umetnosti in njene odtegnitve lastnim pogojem dela. Ti ponujajo način, prek katerega »bi se umetnikovo delo uprlo izkoriščanju umetniških moči in se obenem razprlo kot potencialnost skupnega – da bi se skozenj odprlo življenje vseh, ne samo tistih, ki delajo« (str. 144).

Treba je opozoriti, da zgoraj navedenih formul ne gre jemati dobesedno. Avtorica ostaja pri argumentih, ki jih podaja previdno in jih raje kot v enoznačnih izpeljavah obravnava v vsej njihovi ambivalentnosti, s čimer pokaže na kompleksnost, večplastnost in nenazadnje tudi paradoksalnost, ki je vpisana v samo jedro umetnosti. To seveda ne pomeni, da ne bi mogli uloviti smernic reformulirane umetnosti, za katere avtorici navsezadnje gre.

Prav argumentacije neposlušnosti ustvarijo shematski okvir za drugačno umetnost. Umetnost, ki jo v partikularnih zastavitvah avtorica drobi skozi celo knjigo. Če nekoliko poenostavimo, bi lahko dejali, da njeno prizadevanje cilja na neproduktivno, nefunkcionalno, neprofitabilno, nemoralizirajočo, nerelacijsko itd. umetnost. To je umetnost z zmožnostjo jasne(jše) artikulacije antagonističnih načinov sobivanja kot pogoja za spremembo skupnega življenja (str. 51). Drugačni načini utelešenega skupinskega gibanja »nepretrgano ustvarjajo tokove motenj in afektivne vztrajnosti ter zaradi svojih različnih ritmov gibanja lahko ustvarijo napetost in pritisak na navidezno povsem gladek potek protokolov sodobnega kapitalističnega sveta« (str. 100). Tem je soroden tudi občutek za počasnost, ki nam omogoči, da »razločimo tiste spremembe, ki so zaželeni in možne« (str. 110). Umetnost naj ponovno najde užitek v porabi, v trošenju v prazno, saj ob tem omogoča vznik novih afektivnih in estetskih artikulacij skupnega (str. 147).

Gostota misli, mrežna struktura, številne ponovitve in zastranitve so odraz samega nastanka knjige. Ne gre za linearno strukturiran zapis, temveč skupek esejev, nastalih za različne priložnosti. Grobo povezani in osmišljeni robato in še bolj nazorno vstopajo v dialog z obravnavano temo prekarizacije svobodnega *umetnika na delu*, med katere se je dolga leta umeščala tudi sama. Zapis se tako skorajda dobesedno zareže v bralčev fizis. Razkriva različne p(l)asti projektnega dela, ki ga, med drugim, delo obravnava. Strukturo knjige je mogoče speti tudi z avtoričino lastno argumentacijo, podano na koncu knjige. Hkrati podaja neki možen odgovor na samopostavljeno vprašanje, »kako se umetniški procesi in ustvarjanje prepletajo s političnimi procesi, še posebej, kako skušajo predreti pozicije nemoči in vzpostaviti novo razmerje do procesov sodobnega kapitalizma« (str. 17).